

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของคำว่า "การศึกษานอกระบบโรงเรียน"

การศึกษานอกระบบโรงเรียนตรงกับภาษาอังกฤษว่า Non-formal Education องค์การซีมีโอ (SEAMEO) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การจัดโอกาสให้ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนได้รับข่าวสาร ข้อมูลความรู้ การฝึกอบรมและการแนะแนวไปจนตลอดชีวิต เพื่อให้ประชาชนเหล่านั้นได้มีทักษะ ทักษะคิดและค่านิยมซึ่งจะช่วยให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ อันจะเป็นผลต่อการยกระดับความเป็นอยู่ของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ในที่สุด (นเรศ บิยะพันธุ์ ,2527)

สุนทร สุนันท์ชัย (2529) กล่าวถึงการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่าไม่เห็นหนักในระเบียบแบบแผนมีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่า มุ่งสนองวัตถุประสงค์โดยเฉพาะเจาะจงมากกว่าการศึกษาในโรงเรียนเช่น การฝึกอาชีพระยะสั้น การฝึกอบรมวิชาชีพต่าง ๆ ระยะสั้น การเผยแพร่ด้วยสื่อต่าง ๆ รวมทั้งสื่อมวลชน ฯลฯ ลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่สำคัญก็คือไม่เป็นการบังคับ ผู้เรียนมาด้วยความสมัครใจของเขาเอง ไม่เคร่งครัดในระเบียบแบบแผน มีลักษณะยืดหยุ่นได้มากและจัดโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจง ไม่กว้างขวางจนเกินไป ดังนั้นจึงมักจะจัดในช่วงสั้น ๆ เวลาใดก็ได้ตามความสะดวกของผู้เรียนโดยไม่จำกัดสถานที่ และผู้เรียนจะมีอายุเท่าไรก็ได้

สรุปได้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่จัดให้กับบุคคลทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย โดยลักษณะการจัดบริการความรู้มีความหลากหลาย ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความพึงพอใจ กล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีโอกาสเรียนรู้และรับบริการความรู้ได้ตั้งแต่แรกเกิดไปจนตลอดชีวิต

ความสำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีต่อระบบการศึกษาในปัจจุบัน

ปัจจุบันนานาประเทศยอมรับบทบาทความสำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่มีต่อการพัฒนาสังคมมนุษย์มากยิ่งขึ้น แต่เดิมเราอาจมองเห็นคุณค่าของการศึกษาในระบบโรงเรียนที่มุ่งเน้นฝึกเยาวชนให้มีความรู้พื้นฐานเพื่อนำไปสู่อาชีพที่ต้องการใช้ความรู้ ทักษะสูงๆ เช่น ช่างเทคนิค วิศวกร นายแพทย์ นักกฎหมาย ฯลฯ แต่หากพิจารณาถึงประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ เห็นได้ว่าประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในชนบทประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา และเลี้ยงสัตว์จะมีฐานะยากจน และมีความแตกต่างกันไปแล้วแต่บุคคล กลุ่มอาชีพ และกลุ่มวัฒนธรรม ดังนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มีลักษณะยืดหยุ่นและหลากหลายในรูปแบบ และเนื้อหาจึงสามารถสนองความจำเป็นของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง โดยเฉพาะผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน (กล้า สมตระกูล, 2533)

การศึกษานอกระบบโรงเรียน ถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนากำลังคนโดยจัดในรูปแบบลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) และเป็นการจัดให้กับผู้ที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในวัยเรียน พร้อมทั้งจัดต่อเนื่องให้กับผู้ที่ผ่านพ้นการศึกษาในระบบไปแล้ว ลักษณะการจัดมีทั้งรูปแบบที่เป็นชั้นเรียนเป็นกลุ่ม ตัวต่อตัว และให้ความรู้โดยผ่านสื่อมวลชนหลายรูปแบบ (สุนทร สุนันท์ชัย, 2525)

สรุปได้ว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นรูปแบบการศึกษาที่มีความสำคัญต่อมนุษย์อันเนื่องมาจากความจำกัดในด้านโอกาส และปัจจัยต่างๆ ของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันดังนั้นการศึกษานอกระบบจึงเป็นส่วนเสริมในด้านการจัดการศึกษาให้แก่บุคคลในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลายและให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต นับได้ว่า เป็นรูปแบบการศึกษาที่มีคุณประโยชน์และสำคัญยิ่ง

แนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน

แนวคิด หมายถึง ความเชื่อหรือความเห็น วิชชา อุตศาสตร์ และ อุดม เขยก็วงศ์

(2523) กล่าวถึงแนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า นักการศึกษาได้ตระหนักถึงความจำเป็นของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงได้หันมาพิจารณาถึงแนวคิด ในอันที่จะพัฒนาเป็นปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ปฐม นิคมานนท์ (2532) กล่าวถึงการศึกษาอกระบบโรงเรียนว่าเป็นกิจกรรมที่มีอยู่ในสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่ในแง่คิดในฐานะของสาขาวิชานั้นได้นำเอาแบบอย่างมาจากตะวันตก กับแนวคิดของนักการศึกษาไทย แนวคิดที่นำมาจากตะวันตก กลายมาเป็นปรัชญาและหลักการพื้นฐานของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไทยที่สำคัญ

สรุปได้ว่า แนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีส่วนสำคัญอย่างมากในการกำหนดแนวทางในการจัดดำเนินการการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้ได้ประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชนหรือบุคคลอย่างทั่วถึง แนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงไปสู่หลักปรัชญา อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดเป็นพื้นฐานความคิดของปรัชญานั้นเอง

แนวคิดมนุษยนิยม (Humanism)

แนวคิดมนุษยนิยม มีความเชื่อว่ามนุษย์สามารถจะตัดสินใจด้วยตัวของตัวเองสามารถที่จะเลือกสรรสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่มีความเหมาะสมสำหรับตัวของเขาเอง ต่อชุมชนของเขาต่อครอบครัวของเขาด้วยตัวเองได้ เชื่อว่ามนุษย์มีเหตุผล ไม่จำเป็นต้องฟังคำสั่งสอนหรือคำชี้แนะอย่างหลับหูหลับตา สามารถใช้สมองของตัวเอง สติปัญญาของตัวเอง ใคร่ครวญมองหาเหตุผลต่าง ๆ โดยถือว่าพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นผลจากการที่มนุษย์เลือกสรรเอง ดังนั้นพฤติกรรมของเขาจึงเป็นผลการตัดสินใจของเขาเอง (สุนทร สุนันท์ชัย, 2529)

ปรีชา ตงมณี (2532) กล่าวถึง ปรัชญามนุษยนิยมว่า มีแนวความคิดมุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในทุกๆ ด้านเพื่อให้มนุษย์เป็นผู้ที่มีจิตใจมั่นคง มีสติปัญญาดี และเป็นสมาชิกของสังคมที่ดี วิธีการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล โดยมนุษย์ควรได้มีการพัฒนาตนเอง ประกอบกับการเรียนรู้ทางวิชาการ รู้จักศักยภาพของตัวเอง รู้จักตั้งปัญหา และเลือกตัดสินใจวิธีปฏิบัติเอง และยอมรับผลที่จะตามมาทั้งหมด

ปฐม นิคมานนท์ (2532) กล่าวถึงหลักการสำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ยึดถือปรัชญามนุษยนิยมเป็นรากฐานสำคัญ คือ เน้น การปฏิบัติต่อมนุษย์เยี่ยงมนุษย์ มีชีวิตจิตใจ แนวคิดนี้ ได้นำมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวคิดพื้นฐานในการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังนี้

1. ยอมรับในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. คนทุกคนปรารถนา ความสุขความสำเร็จในชีวิต
3. ความสุข ความสำเร็จในชีวิตของแต่ละคนไม่เหมือนกัน
4. คนจะมีความสุข ความสำเร็จที่ตนปรารถนาได้ต้องมีการปรับตัวให้เกิดภาวะพอดีกับสภาพแวดล้อม
5. ด้วยเหตุที่สภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผลจากความเปลี่ยนแปลงย่อมก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ดังนั้นคนจึงต้องเรียนรู้วิธีแก้ปัญหา
6. การแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นต้องมีข้อมูลเพียงพอ ซึ่งข้อมูลประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ข้อมูลทางวิชาการ

อันตา นพคุณ (2527) กล่าวถึง อิทธิพลของกลุ่มทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) ว่ามีสมมติฐานว่ามนุษย์เรานี้ แต่ละคนมีแนวโน้มตามธรรมชาติอยู่แล้ว ที่จะเรียนรู้ จะเกิดขึ้นได้ถ้าหากมีการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม โดยการอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนมีเสรีภาพเพียงพอที่เรียนในสิ่งที่ต้องการ ด้วยวิธีการเวลาและสภาพที่เขาพึงพอใจการเรียนจะต้องเป็นไปในลักษณะที่ว่าผู้เรียนจะต้องเป็นผู้ริเริ่มเอง (Self Initiated) คือ ถึงแม้ว่าผู้เรียนจะถูกกระตุ้นจากสิ่งภายนอก แต่การค้นพบ หรือความเข้าใจจะต้องเกิดขึ้นในตัวผู้เรียนเอง

แนวคิดพัฒนาการนิยม (Progressivism)

ปรัชญาการศึกษาสหัชพัฒนาการนิยม มีความเชื่อว่าพัฒนาการของการศึกษาเกิดจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของความคิดโดยวิธีการแก้ปัญหา ซึ่งจะต้องใช้สติปัญญาและอารมณ์ (Cognitive and Affective Domains) ช่วยพัฒนาค่านิยมของบุคคล ซึ่งจะมีผลสะท้อนช่วย

ให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาไปถึงขั้นสูงสุด (รัตนา พุ่มไพศาล, 2525)

แนวความคิดของปรัชญาสัทธิพัฒนาการนิยมนี้ มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้โดยให้ผู้รู้จักตนเอง รู้จักสังคม เพื่อจะได้ปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้อย่างดี และส่งเสริมความสนใจความถนัดของบุคคล โดยเห็นความเป็นประชาธิปไตยซึ่ง George F. Kneller กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนตามแนวพัฒนาการนิยมว่า

ในการจัดการเรียนการสอนนั้นเนื้อหาหลักสูตรจะเป็นแบบกว้าง (Broad Fields) ซึ่งหลักสูตรจะครอบคลุมชีวิตประจำวันทุกรูปแบบ ซึ่งเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของสังคม สัทธินี้ถือว่าผู้สอนไม่มีหน้าที่สอนโดยตรง แต่มีหน้าที่ในการช่วยเหลือแนะนำผู้เรียน ในการสำรวจปัญหาความต้องการและความสนใจตนเอง เพื่อแนะนำให้ผู้เรียนเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนจะต้องเรียนด้วยตนเองและมีประสบการณ์โดยตรงต่อสิ่งต่างๆ (ปรีชา ตงมณี, 2532)

พิกาจท์ (Piaget) มีความเชื่อว่าประสบการณ์ที่พัฒนาองกงามดังกล่าวนี้แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. ความรู้สึก
2. ขึ้นก่อนปฏิบัติ
3. วัตถุประสงค์
4. การรู้จักเหตุ รู้จักผลด้านนามธรรม

โคห์ลเบอร์ก กับเมเยอร์ (L.Kohlberg and R.Mayer) ซึ่งเป็นนักปรัชญาในกลุ่มพัฒนาการนี้ มีความเห็นพ้องต้องกันว่าสมองของทุกคนจะพัฒนาไปตามขั้นตอนดังกล่าวตามลำดับเหมือน ๆ กันทุกคนและจะไม่ถอยกลับหรือพัฒนาข้ามขั้นตอน แต่ทุกคนจะไม่สามารถพัฒนาไปถึงจุดเดียวกันบางคนอาจหยุดแค่ขั้นที่สอง บางคนอาจหยุดขั้นที่สาม ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของนักการศึกษาที่จะเป็นผู้ช่วยจัดสิ่งแวดล้อมให้นักเรียนพัฒนาไปเป็นเรื่องราว จนเต็มความสามารถ โดยที่ครูควรใช้วิธีให้นักเรียนได้เห็นผู้อื่นแก้ปัญหาในสถานการณ์ เช่นเดียวกับตน คือ ให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงนั่นเอง (รัตนา พุ่มไพศาล, 2523)

เกียตวิวรรณ อมาตกุล (2525) กล่าวถึง แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามปรัชญาสัทธิพัฒนาการนิยม ว่า เป็นการพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคลให้ถึงข้อสูงสุด เพื่อให้เข้าใจตัวเอง

และก้าวไปสู่ความสำเร็จในการปรับตัว โดยอาศัยข้อมูล ข่าวสารต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การศึกษาตามลัทธิพัฒนาการนิยม มุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ และผู้ที่จบการศึกษาไปแล้ว จะไม่ได้รับเพียงความรู้พื้นฐานเท่านั้น แต่จะต้องมีความสามารถในการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ อย่างชำนาญ ชำนาญตลอดเวลาที่เหลือของชีวิต

ความรู้ความสามารถของบุคคลจะต้องมีการพัฒนา โดยตัวผู้เรียนอยู่เสมอโดยวิธีการแสวงหาความรู้ที่มีประโยชน์มาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมและสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นเพื่อการคิดการแก้ไขปัญหาและการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้แก่ตนเองและเพื่อการพัฒนาสังคมให้เจริญขึ้น การจัดการศึกษา จึงเน้นหนักที่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพราะมนุษย์เป็นตัวกลางสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงต้องเป็นกระบวนการต่อเนื่อง เพื่อมุ่งที่จะเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและความสามารถของประชาชนที่อยู่สังคม (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2526)

สรุปได้ว่า แนวคิดพัฒนาการนิยมตามหลักปรัชญา พัฒนาการนิยมนี้เป็นลักษณะของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมและสังคมเป็นหลักและแนวคิดพัฒนาการนิยมนี้มีความเชื่อในเรื่องของการจัดประสบการณ์ เพื่อให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องเพื่อที่จะนำความรู้มาพัฒนาตนเองทั้งด้านร่างกายและสติปัญญาให้ได้สูงสุด

แนวคิดพฤติกรรมนิยม (Behaviorism)

ลัทธิปรัชญาพฤติกรรมนิยมนี้ มีความเชื่อในเรื่องของการอยู่รอด เป็นค่านิยมพื้นฐานของบุคคลแต่ละคนของสังคม ดังนั้นจุดมุ่งหมายของการศึกษาคือการส่งเสริมให้บุคคลและสังคมอยู่รอด โดยเน้นในเรื่อง ทักษะ หน้าที่ ให้เรียนรู้วิธีการเพื่อให้บุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้

การจัดหลักสูตร มีลักษณะเป็นโปรแกรมการศึกษาที่ระบุพฤติกรรมที่พึงปรารถนาอย่างเฉพาะเจาะจงและได้มีการตกลงไว้ก่อนแล้ว เป็นการกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการให้คนเปลี่ยนแปลง

หน้า แล้วสร้างเงื่อนไขหรือสภาวะขึ้น ดังนั้นการเรียนรู้จะเกิดขึ้นต่อเมื่อผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมให้เกิดการกระทำ เพื่อจะได้เกิดกำลังเสริม (Reinforced) พฤติกรรมของผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอน ผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะความคิด และเสนอสิ่งกระตุ้น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ (ปรีชา ตงมณี, 2532)

สุนทร สุนันท์ชัย (2529) กล่าวถึง บริษัณัติพฤติกรรมนิยมว่า หมายถึงแนวคิดที่เชื่อว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่หล่อหลอมได้ จำเป็นจะต้องมีการแนะแนวหรือชี้แนะ ถ้ากำหนดสิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อม อันใดอันหนึ่งให้แล้ว พฤติกรรมของเขาอันเป็นปฏิกริยาสนองตอบต่อสิ่งเร้าก็จะเป็นในทางเดียวกัน ดังนั้นการให้การศึกษาจึงต้องมีการกำหนดจุดมุ่งหมายได้ล่วงหน้า กำหนดว่าผู้เรียนจะต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นอย่างไร จะต้องประพฤติอย่างไร กำหนดล่วงหน้าเสร็จแล้ว จึงหาวิธีการเรียนการสอนการฝึกอบรมที่จะนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายอันนั้น ทุกอย่างจะต้องกำหนดมาเสร็จสรรพโดยรัฐบาลหรือโดยผู้มีอำนาจ หรือโดยนักการศึกษา ไม่ปล่อยให้เด็กหรือผู้เรียนมีทางเลือกเบี่ยงเบนออกนอกกรอบได้ เพราะเรามุ่งควบคุมพฤติกรรมของเขาให้ไปสู่จุดมุ่งหมายตามหลักสูตรทุกประการ

อุณา นพคุณ (2527) กล่าวถึง ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยมว่าเป็นผู้ปูพื้นฐานให้แก่การศึกษาผู้ใหญ่ประเภทการสอนแบบฝึกทักษะและคู่มือชุดการเรียนรู้ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปก็เป็นการประยุกต์ทฤษฎีการเรียนรู้ของกลุ่มพฤติกรรมนิยม

แนวคิดหลักการประชาธิปไตย

หลักการประชาธิปไตยที่การศึกษานอกระบบโรงเรียนยึดถือ ได้แก่ แนวความคิดที่ว่า การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ดังนั้นการขยายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึงประชาชนทุกหมู่เหล่าทุกพื้นที่จึงเป็นเรื่องสำคัญ หลักการประชาธิปไตยนี้ ในการบริการการศึกษานอกระบบโรงเรียน พยายามคิดค้นหาวิธีขยายบริการการศึกษาให้ไปสู่ประชาชนให้กว้างไกลที่สุด เพื่อให้การศึกษาเป็นบริการแก่มวลชนอย่างแท้จริง ตัวอย่างการขยายบริการการศึกษาไปสู่ประชาชนที่อยู่ห่างไกล ด้วยการสอนระบบทางไกล โดยจัดการเรียนการสอนโดยการใช้อีโคโนมิค โทรทัศน์ และ

สื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น บริการการศึกษานอกระบบโรงเรียน จึงเป็นการพยายามลดช่องว่างในสังคมวิธีหนึ่ง เพื่อให้ประชาชนมีความเสมอภาคในเรื่องโอกาสทางการศึกษา นี่คือหลักการสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษานอกระบบในแง่ของการเสริมสร้างประชาธิปไตย ขึ้นพื้นฐานในสังคม (ปฐม นิคมานนท์, 2532)

อันตา นพคุณ (2523) กล่าวถึงวิธีดำเนินการที่มีพื้นฐานของหลักประชาธิปไตย (Democratic Process) ว่า ในการดำเนินงานนั้นให้ยึดหลักประชาธิปไตย เจ้าหน้าที่จะให้การศึกษากับบุคคลภายในชุมชนไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องฐานะ เพศ หรือวัยทุกคนในชุมชนจะต้องมีสิทธิมีเสียงเท่าเทียมกัน การตัดสินใจของชุมชนในเรื่องใดจะต้องเป็นการตัดสินใจของคนส่วนมาก ในการเรียนรู้ในรูปของการประชุม หรือการสนทนากันจะต้องมีบรรยากาศของความเสมอภาค ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทุกคน นอกจากนี้แล้ว สิ่งที่ทำจัดให้เป็นโครงการควรเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากเบื้องล่างหรือตัวประชาชนในระดับหมู่บ้าน (Indirect or Grassroots Methods) ไม่ใช่มาจากเบื้องบนมาสู่เบื้องล่าง

แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education)

การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การจัดการระบบการอันบังเกิดผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล ซึ่งอาจหาได้โดยวิธีการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ เพื่อมุ่งให้คนเราได้พัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่ตลอดเวลาในปัจจุบัน และพัฒนาต่อไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล การศึกษาลักษณะนี้ ผู้เรียนจะต้องมีแรงจูงใจที่จะเรียนด้วยตนเองเพราะต้องวางแผนการเรียนของตนเอง (สุนทร สุนันท์ชัย, 2532)

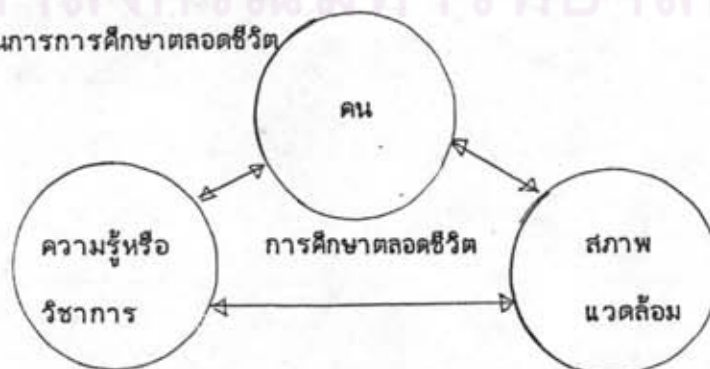
การศึกษาในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ ต่างก็เป็นประโยชน์ในการให้การศึกษาแก่บุคคลทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากได้มีการจัดการที่เหมาะสม ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของบุคคลตามแนวทางการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งระบบการศึกษาตลอดชีวิตนี้ จำเป็นจะต้องมีการปฏิบัติงานอย่างสอดคล้องเชื่อมโยงกันทั้งระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนนอกระบบโรงเรียน และหน่วยงานอื่น ตลอด

จนระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วย (โกวิท วรพิพัฒน์, 2533)

โกวิท วรพิพัฒน์ (2533) กล่าวถึงแนวความคิดของระบบการศึกษาตลอดชีวิต เริ่มจากการตระหนักในความจริงที่ว่าการศึกษาไม่ได้เริ่มต้นและสิ้นสุดที่การศึกษาในโรงเรียน หากครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้ที่ได้รับจากแรกเกิดไปจนถึงการศึกษาหรือการเรียนรู้ในช่วงสุดท้ายของชีวิต ดังภาพแสดงความสัมพันธ์ของระบบการศึกษาตลอดชีวิตในประเทศไทย ที่มีลักษณะต่อเนื่องและส่งเสริมซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา

สุนทร สุนันท์ชัย (2532) กล่าวถึงปรัชญาและหลักการตามแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตว่า นักศึกษานานาชาติ รวมทั้งประเทศไทย ยอมรับแนวปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิตว่าเป็นแม่บทในการจัดการศึกษา ปัญหาก็คือ การให้ความหมาย แนวคิดตลอดจนวิธีการปฏิบัติย่อมแตกต่างกันไป แต่โดยหลักการทั่วโลก ก็เห็นพ้องต้องกันว่า การศึกษาควรเป็นกระบวนการทำให้บุคคลเกิดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบพื้นฐานในกระบวนการการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทั้ง 3 ประการ ไม่ว่าจะการศึกษาในรูปแบบใดหรือสังคมใด "คน" ถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุด หรือเป็นหลักของการศึกษาทุกรูปแบบ ความรู้หรือวิชาการจะเป็นสิ่งมาช่วยเสริมคนให้เกิดการพัฒนา และคนก็จะใช้ความรู้หรือวิชาการเพื่อประโยชน์ในการสร้างสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมให้เกิดประโยชน์แก่คน

หลักการสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งเป็นแม่บทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนสามารถแยกออกเป็น 4 ประการ คือ

1. ส่งเสริมให้บุคคลไม่ใจแสวงหาความรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลา
2. ค้นหาเอกภาพและความต่อเนื่องในการจัดการศึกษา คือการพิจารณากิจกรรมทางการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ให้ประสานกันอย่างดี เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาบุคคลและสังคมให้มากที่สุด
3. ขยายขอบเขตของการศึกษา เพื่อให้สามารถบริการแก่มวลชนได้อย่างแท้จริง หลักการข้อนี้เป็นหลักการของประชาธิปไตย
4. มุ่งพัฒนาคุณภาพของชีวิตและพัฒนาสังคมโดยรวม ข้อนี้เป็นจุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาตลอดชีวิต

แนวคิดพุทธศาสนา (Buddhism)

พระพุทธศาสนา เป็นระบบความคิด คำสอน ความเชื่อถือ และการปฏิบัติที่เก่าแก่ซึ่งเมืองไทยนับถือมาเป็นเวลานาน พระพุทธศาสนาได้มีประโยชน์เกื้อกูลกิจการด้านต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา บรรพบุรุษของชาวไทยได้นำเอาพระพุทธศาสนามาใช้ประโยชน์ในทางการศึกษาในประเทศมาบ้างน้อยบ้างตามยุคสมัย แต่ในปัจจุบันการศึกษาที่ดำเนินกันอยู่ในระบบที่เป็นทางการเป็นระบบสมัยใหม่ ซึ่งได้รับเอาแนวความคิดทางตะวันตกเข้ามามาก (พระเทพเวที, 2532)

ลักษณะทั่วไปของพระพุทธศาสนาโดยตั้งเป็นข้อสังเกต 3 ข้อ (พระราชาวงษ์, 2525)

1. ฐานะขององค์พระศาสดา ซึ่งเป็นผู้ค้นพบความจริง และนำสิ่งที่ค้นพบมาสั่งสอน

โดยถือว่า ความจริงเป็นสิ่งที่มียู่ตามธรรมชาติแล้ว ความเข้าใจเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ในการ
ประยุกต์ใช้ต่อไป

2. หลักความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และทรงสั่งสอนข้อนี้แสดงว่าพุทธธรรมก็คือ
หลักแห่งเหตุและผล

3. ธรรมะที่มาเกี่ยวกับตัวมนุษย์ ต้องเป็นการแก้ปัญหาของมนุษย์ด้วยวิธีการและ
สติปัญญาของมนุษย์เอง ไม่ใช่เกิดจากการดลบันดาลของพระผู้เป็นเจ้า

อุณา นพคุณ (2523) กล่าวถึงแนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่ามีความ
สอดคล้องสัมพันธ์กับศาสนาพุทธอย่างยิ่งเพราะการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้ความสำคัญแก่การ
พัฒนาบุคคลให้เป็นผู้มีปัญญา มีความรู้ ความเข้าใจในตัวเอง สภาพแวดล้อมและความเป็นไปของ
โลก และในศาสนาพุทธก็เน้นเรื่องการแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาและความสมดุลกับธรรมชาติ ซึ่งวิธี
การการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับศาสนาพุทธ มีดังนี้

1. เรื่อง ปัญญา ในทางพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นปัญญาที่เราทำให้เกิดขึ้นด้วยการ
คิดการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา จัดประเภทของปัญญาไว้หลายอย่าง ยกตัวอย่าง เช่น

ปัญญา 2

1. เศชาปัญญา ปัญญาของผู้ยังต้องศึกษา (คือผู้ยังมิได้เป็นพระอรหันต์)
2. อเสชาปัญญา ปัญญาของผู้ไม่ต้องศึกษา (ผู้หมดกิเลสแล้ว)

ปัญญา 3

1. ชัดตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด
2. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง
3. ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการอบรม คือการปฏิบัติ

2. วิธีการให้การศึกษาโดยใช้ "กระบวนการคิด" ตามหลัก "อริยสัจ 4" จัดว่าเป็น
การคิดอย่างมีระบบแบบแผน คิดตามกระบวนการแห่งวิทยาศาสตร์ อริยสัจ 4 คือ

1. หุขั ให้รู้จักหุขั ตามความเป็นจริงที่ว่า ความเป็นอยู่แห่งชีวิตทุกขณะมี
หุขัระคนอยู่

2. สมุหัย รู้จักเหตุเกิดแห่งหุขั

3. นิโรธ รู้จักการดับสิ้นไปแห่งทุกข์

4. มรรค ทางดำเนินชีวิตให้หลุดพ้นจากความทุกข์

3. การสอนกับ "กาลามสูตร" หลักคำสอนในเรื่องกาลามสูตร คือสอนไม่ให้เชื่อในทางที่อาจผิดพลาดได้ 10 ประการคือ

1. อย่าถือโดย ฟังตามกันมา
2. อย่าถือโดย หนีสืบ ๆ กันมา
3. อย่าถือโดย เชื่อข่าวลือ
4. อย่าถือโดย อ้างตำรา
5. อย่าถือโดย นิกรเดาเอาเอง
6. อย่าถือโดย คาดคะเน
7. อย่าถือโดย ตรรกตรองเอาเอง
8. อย่าถือโดย ชอบว่าตรงกับความเห็นของตน
9. อย่าถือโดย เห็นว่าผู้พูดควรเชื่อถือได้
10. อย่าถือโดย นับถือว่าท่านผู้นี้เป็นครูของเรา

4. หลักตนเป็นที่พึ่งแห่งตน โดยถือว่า ความเพียรเป็นหน้าที่ที่ท่านทั้งหลายจะพึ่งพาเอง อนาคตเป็นเพียงผู้ชี้ทางให้

พุทธศาสนิกชน (2530) กล่าวถึงในเรื่องปรัชญาว่า ชาวตะวันตกศึกษากันแต่ในแง่ที่จะปฏิบัติได้ จึงไม่เข้าถึงตัวพุทธศาสนา เข้าถึงแต่ตัวพุทธปรัชญาเท่าที่เขาเข้าใจ และบัญญัติกันขึ้นเองในรูปของปรัชญา การที่จะเข้าใจความหมายของอหังปัจจัยตา อย่างลึกซึ้ง ต้องศึกษาความหมายของคำว่า

ตถตา : ความเป็นอย่างนั้น

อวิตถตา : ความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น

อนัญญตตา : ความไม่เป็นไปโดยประการอื่น

เรื่องอหังปัจจัยตานี้ กล่าวได้ว่า เป็นเรื่องหัวใจของพุทธศาสนาที่สุด แต่ถูกมองข้ามเสียที่สุด แต่โดยแท้จริงแล้ว เป็นเรื่องที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันของทุกคน

อิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็น "กฎ" หมายถึง "กฎ" ที่สิ่งทั้งหลายจะต้องเป็นไปตาม เหตุตามปัจจัย กฎชนิดนี้เรียกกันว่า "อสังขตะ" คือสิ่งที่ไม่มีความไม่มีปัจจัยปรุงแต่งมันก็เป็นของมัน อยู่เองได้

อิทัปปัจจยตา ในฐานะพระรัตนตรัยและไตรสิกขา จะเห็นว่าไตรสิกขาเป็นหัวใจของ พระรัตนตรัย คือ ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์จริงนั้น : มีศีล สมาธิปัญญา โดย เป็นปัจจัย แก่กันและกัน

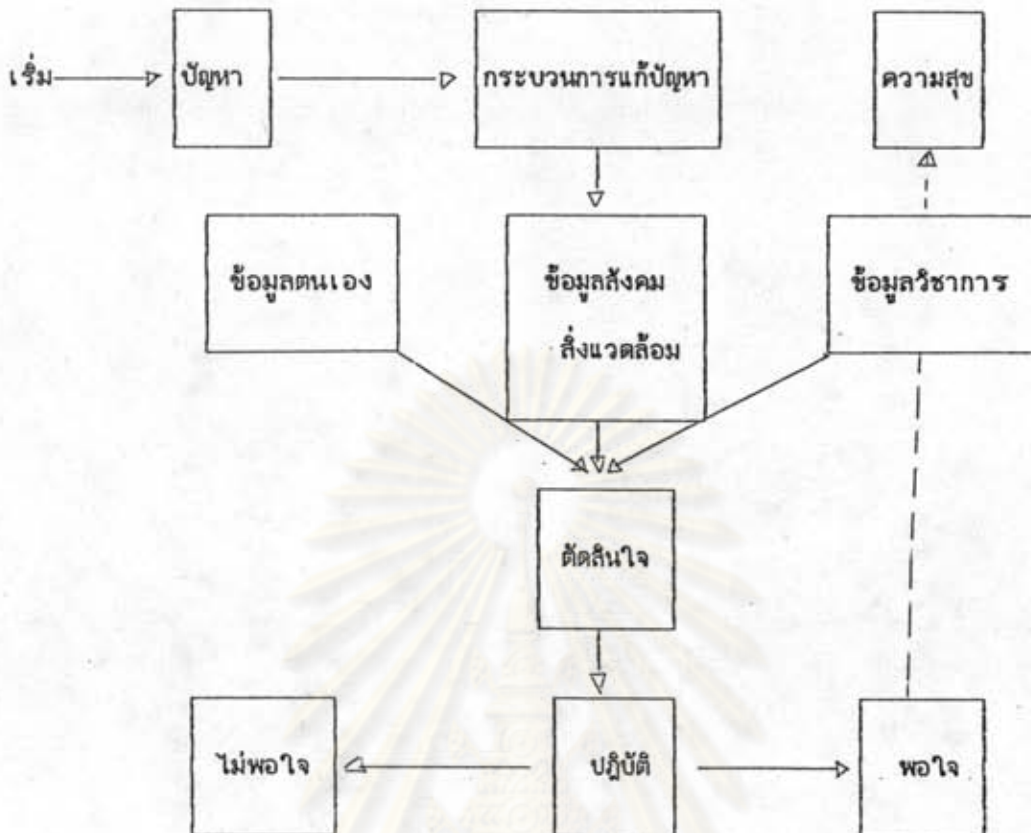
แนวคิด "คิดเป็น"

"คิดเป็น" หมายถึง ความสามารถที่จะนึก ดำริได้ (อุ๋นตา นพคุณ, 2528) นักการศึกษาไทยเริ่มสนใจ "คิดเป็น" เมื่อแนวความคิดได้ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ซึ่งได้กล่าวถึงการคิดเป็นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการศึกษาว่า

การจัดการศึกษาในทุกระดับ จะต้องมุ่งให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหาและ รักรการทำงาน (กองแผนงาน, 2520)

โกวิท วรพิพัฒน์ กล่าวว่าคิดเป็นเป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหา เนื่องจากการคิดมีจุดเริ่มต้น ที่ตัวปัญหาแล้วพิจารณาย้อนไตร่ตรองข้อมูล 3 ประเภท คือ ข้อมูลด้านตนเอง ชุมชน สิ่งแวดล้อม และข้อมูลทางวิชาการ (อ้างถึงในอุ๋นตา นพคุณ, 2528)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อุนตา นพคุณ (2528) ได้สรุปลักษณะบุคคลที่ถือว่าเป็นคนคิดเป็นว่าจะต้องเป็นบุคคลที่ใช้ข้อมูล 3 ประเภท พร้อมกันประกอบการพิจารณาตัดสินใจแก้ปัญหา การคิดที่อาศัยข้อมูลเพียงประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือเพียงสองประเภท ยังไม่ถือว่าบุคคลนั้นเป็นคนที่คิดสมบูรณ์แบบ

สุนทร สุนันท์ชัย (2532) ได้ขยายแนวความคิดออกไปว่าคิดเป็นนั้นจะประกอบด้วยข้อมูลเพียง 3 ด้าน คือ ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง เกี่ยวกับสังคม และข้อมูลด้านวิชาการเท่านั้นยังไม่พอจำเป็นต้องมีคุณธรรมศีลธรรมด้วย

แนวคิดในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน

การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่มีรูปแบบแน่นอน รูปแบบการจัดจะต่างกันไปเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายตามวัตถุประสงค์ของผู้จัดและผู้รับบริการ (อุดม เขยกิจวงศ์, 2534)

สุมาลี สังข์ศรี (2533) กล่าวถึงการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่ากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น จะจัดกิจกรรมด้านใดอย่างไร ขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายลักษณะเนื้อหาสภาพแวดล้อม ดังนั้นกิจกรรมจึงมีความหลากหลาย อาจจัดได้ในหลายแขนงหลายสาขาวิชา อาจเป็นตั้งแต่การศึกษาเบื้องต้น ที่สอนวิชาสามัญและวิชาอาชีพตลอดจนงานการให้ความรู้ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่นความรู้ทางด้านกฎหมาย สุขภาพอนามัยและข่าวความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ด้วยลักษณะดังกล่าว จึงทำให้การจัดกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องมีความยืดหยุ่นอย่างมาก เมื่อเทียบกับการศึกษาในระบบโรงเรียน และในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นควรจะพิจารณาในหัวข้อต่อไปนี้

ด้านวัตถุประสงค์

ในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) กำหนดวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาการศึกษาไว้ดังนี้ มุ่งจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของพลเมือง โดยเน้นให้มีคุณธรรม จริยธรรม ปัญญา และมีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ ตลอดจนมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ สามารถพึ่งตนเองและดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุข ภายใต้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ ให้มีความผสมกลมกลืนและได้รับประโยชน์ร่วมกันจากการพัฒนา ทั้งเมืองและชนบท

นอกจากนั้น ยังได้กำหนดนโยบาย เพื่อให้เกิดความชัดเจนในแต่ละกิจกรรมในการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดไว้ดังนี้

นโยบายการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคล มีวัตถุประสงค์ให้เร่งพัฒนาคุณภาพการศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาผู้เรียนช่วงอายุ 0-18 ปี มุ่งการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานตามวัย และมุ่งให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมปัญญา

นโยบายการกระจายโอกาสทางการศึกษา มีวัตถุประสงค์เร่งกระจายโอกาสทางการศึกษา ทุกระดับ และประเภทการศึกษาอย่างกว้างขวางและเป็นธรรมแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจสังคม และกลุ่มชนต่างวัฒนธรรม ตลอดจนจัดการศึกษา เพื่อส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษ

นโยบายการศึกษาเพื่อปวงชน และเครือข่ายการเรียนรู้มีวัตถุประสงค์ ให้จัดการศึกษา
ในลักษณะ เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นหลากหลายในรูปแบบและวิธีการ ให้สอดคล้อง
กับความต้องการของบุคคล ชุมชน และสังคม ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

นโยบายการศึกษาเพื่ออาชีพ มีวัตถุประสงค์ จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการ
ของตลาดแรงงาน จัดการศึกษาในทุกระดับและประเภทการศึกษาให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ
ที่จะเป็นผู้ประกอบการได้ด้วย

นโยบายการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีวัตถุประสงค์ในการเร่งขยายการศึกษาระดับมัธยม
ศึกษาตอนต้น เพื่อให้ผู้จบประถมศึกษาทุกคนได้เข้าเรียน

สรุปได้ว่า ในเรื่องของการกำหนด วัตถุประสงค์ ในการจัดการศึกษานอกระบบ
โรงเรียน นั้น จะเห็นได้ว่า ต้องมีความหลากหลายอันเนื่องมาจากกิจกรรมการศึกษานอกระบบ
ดังกล่าวข้างต้นมีความแตกต่างกัน ตามลักษณะการจัดกิจกรรมดังนั้นในการกำหนดวัตถุประสงค์ จึง
ต้องคำนึงถึงกิจกรรมและ เนื้อหาหลักสูตร กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจะกล่าวต่อไป

ด้านเนื้อหาหลักสูตร

หลักสูตรและ เนื้อหาวิชาของการศึกษานอกระบบโรงเรียนยืดหยุ่นได้มาก เนื้อหา
สามารถปรับตามท้องถิ่นและความสนใจ ของผู้เรียนอย่างไรก็ตามหลักสูตรจะสร้างจากความสนใจ
และความต้องการของผู้เรียนที่มุ่งจะนำไปใช้ประโยชน์ ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ (อุดม เขยก็วงศ์,
2534)

สุมาลี สังข์ศรี (2533) กล่าวถึงเนื้อหาหลักสูตรในการจัดการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนไว้คล้ายกับ อุดม เขยก็วงศ์ ในด้านความยืดหยุ่นของหลักสูตรและยังกล่าวเพิ่มเติมใน
เรื่องของระยะเวลาเรียนจะน้อยกว่า โดยทั่วไปมักจัดหลักสูตรที่มุ่งสนองความต้องการและปัญหา
เฉพาะหน้าที่ผู้เรียนประสบอยู่ ทั้งในด้านการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตในแผนการศึกษา
แห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2535-2539) ได้ระบุให้มีการปรับปรุงหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนให้มี
ความยืดหยุ่น สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ผู้เรียน และความแตกต่างของบุคคลและจัด

ทำให้มีการถ่ายโอนหน่วยการเรียนรู้ได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

หลักสูตรของการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ปรับปรุงใหม่ เป็นหลักสูตรที่ใช้กับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนทุกประเภท ผู้เรียนสามารถลงทะเบียนเรียนเป็นนักศึกษาชั้นเรียน นักศึกษาทางไกลและลงทะเบียนแบบตนเอง และนำผลการเรียนมาถ่ายโอนกันได้ และนอกจากนี้ ยังยอมรับประสบการณ์ด้านอาชีพ ที่มีอยู่เดิมนำมาเทียบโอนผลการเรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามความเหมาะสมและประหยัดเวลา และงบประมาณ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2530)

สรุปได้ว่า หลักสูตรของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ต้องมีความยืดหยุ่นและมีความหลากหลายในเนื้อหาวิชา และในบางเนื้อหาหลักสูตรยังสามารถนำมาเทียบโอนผลการเรียนได้ ซึ่งการเทียบโอนจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับความสะดวกในเรื่องระยะเวลาและงบประมาณในการเรียน

ครูผู้สอน

อุดม เขยแก้วศ์ (2534) กล่าวถึงลักษณะของครูผู้สอนในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า ผู้สอนและบุคคลากรการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น อาจจะเป็นครูผู้สอนที่มีความรู้ความชำนาญ และความเชี่ยวชาญ ในวิชาที่เรียนโดยตรง หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ จากการประกอบอาชีพของตนมาเป็นวิทยากรและอาสาสมัคร

สุมาลี สังข์ศรี (2533) กล่าวถึงผู้สอนว่าผู้สอนไม่จำเป็นต้องเป็นครูอาจารย์ จากโรงเรียนหรือสถานศึกษาต่าง ๆ อาจจะเป็นเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นผู้มีความถนัด หรือเชี่ยวชาญในบางด้าน หรือแม้กระทั่งชาวบ้านด้วยกันเองซึ่งมีความชำนาญในอาชีพบางอย่าง

Robert A. luke (1972) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะทั่วไปของผู้สอนที่ดีดังนี้

1. ควรรู้เนื้อหาวิชาเป็นอย่างดี
2. มีทักษะในการสอน หรือมีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับผู้เรียน

3. ความสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและเห็นคุณค่าว่าผู้เรียนนั้น เป็นบุคคลที่น่าสนใจและเป็นบุคคลที่ยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้เสมอ กลุ่มผู้ยากไร้ ในชนบทและชุมชนแออัด กลุ่มชนต่างวัฒนธรรม กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ เปิดช่วงอายุของผู้เรียนให้กว้างขึ้นในทุกระดับและประเภทการศึกษาเพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นแก่ผู้เรียนวัยต่าง ๆ ในการเข้าศึกษาและให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)

ผู้เรียน

ผู้เรียน ของระบบการศึกษาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ไม่มีการกำหนดเกณฑ์อายุ ผู้เรียนไว้เหมือนกับการศึกษาในระบบโรงเรียน การเรียนขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ไม่มีการบังคับผู้เรียน คนทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย สามารถสมัครเรียนได้ตามความต้องการและความสนใจที่ตนเองมีต่อวิชานั้นๆ (อุดม เขยแก้ว, 2534)

สรุปได้ว่า ผู้เรียน หมายถึงบุคคลทุกเพศ ทุกวัย สามารถเข้าเรียนกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้ตามความสนใจ ความพร้อมและความสามารถที่จะเรียนได้

สภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อม เกี่ยวกับสถานที่จัดกิจกรรม อาจะจัดกิจกรรมที่ใดก็ได้ซึ่งขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้สอนและผู้เรียน อาจจะเป็นศาลาวัด ศาลากลางบ้านที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน หรือบ้านผู้เรียน บ้านผู้สอน เป็นต้น (สุมาลี สังข์ศรี, 2533)

สถานที่จัดให้บริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะกระจาย เปลี่ยนแปลงและโยกย้ายไปตามสถานที่ที่อ่านหนังสือและเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นโดยอาจะจัดขึ้นที่ ศาลาวัด ชั้นเรียนของโรงเรียนภาคปกติ ศูนย์อนามัยห้องสมุดประชาชนประจำจังหวัดหรืออำเภอ ที่อ่านหนังสือ

ประจำหมู่บ้านพิพิธภัณฑ์ สนามกีฬา ศาลาประชคม ใต้ร่มไม้ ฯลฯ (อุดม เขยกิจวงศ์, 2534)

สรุปได้ว่า สถานที่ในการจัดการศึกษาไม่ใช่สิ่งจำเป็น ซึ่งหมายถึง จะเรียนที่ใดก็ได้ หรืออาจจะเรียนตามใต้ร่มไม้ ศาลาวัด ใต้ถุนบ้าน ฯลฯ แต่สิ่งสำคัญคือ สามารถจัดการเรียน การสอนและทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ ซึ่งถือว่าเพียงพอแล้ว

วิธีการสอน

วิธีการเรียนการสอน หรือการถ่ายทอดความรู้ของกิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียนจะไม่เหมือนการเรียนในระบบโรงเรียนและไม่เป็นการบอกให้จดไปคืนคร่ำ อ่าน หนังสือเพิ่มเติมเหมือนการเรียนในโรงเรียน ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่ฝึกปฏิบัติจริงทำจริงหรือยก สถานการณ์จริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันในห้องที่นำมาวิเคราะห์มาทดลองแก้ปัญหา (สุมาลี สังข์ศรี, 2533)

วิธีการสอนของการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามความ เหมาะสมความจำเป็นบางครั้งจะจัดการเรียนการสอนเป็นชั้นเรียน และบางครั้งบางแห่ง จะไม่ เป็นชั้นเรียนแต่จัดในรูปกลุ่มพบปะสนทนา การสาธิต การฝึกอบรม การใช้สื่อที่สมบูรณ์ และสื่อ มวลชน การศึกษาทางวิทยุ และไปรษณีย์ (อุดม เขยกิจวงศ์, 2534)

สรุปได้ว่า วิธีการสอน การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความหลายหลายไปตามลักษณะ การเรียนการสอนการจัดกิจกรรม และเนื้อหาวิชาหรือสาขาวิชาที่เปิดสอน ไม่จำเป็นต้องมีวิธี การสอนที่จำกัดตายตัวเหมือนวิธีการสอนในระบบโรงเรียน

องค์กร

จากนโยบายการศึกษาเพื่อประชาชน และเครือข่ายการเรียนรู้ในแผนการศึกษาแห่ง ชาติฉบับที่ 7 ได้กำหนดมาตรการเกี่ยวกับการประสานงานความร่วมมือในการจัดการศึกษา การวิจัยและพัฒนา เพื่อหารูปแบบการประสานงานในลักษณะ เครือข่าย รวมทั้งเพื่อยกระดับภูมิปัญญา

และความสามารถในการแก้ปัญหาของคนในท้องถิ่น โดยการประสานความร่วมมือกันระหว่าง สถาบันอุดมศึกษาในส่วนกลาง ในส่วนภูมิภาค สถานศึกษาระดับต่าง ๆ องค์กรเอกชนและมูลนิธิ เพื่อการพัฒนาสถานประกอบการ ชุมชน และแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535) และ เพื่อสนองนโยบายดังกล่าว จึงได้กำหนดมาตรการที่สำคัญ โดยสนับสนุน ใ้หน่วยธุรกิจ อุตสาหกรรม องค์กรเอกชน และองค์กรชาวบ้าน จัดหรือมีส่วนร่วมในการจัดการ ศึกษาของชุมชนและท้องถิ่นทุกชั้นตอน (อุดม เขยแก้วศรี, 2534)

เอนก นาคะบุตร (2533) กล่าวถึงการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในลักษณะ การเชื่อมโยงกระบวนการกลุ่ม และการพัฒนาชนบทขององค์กรชาวบ้าน ให้เกิดกระบวนการ เรียนรู้ในภาพรวมจะดูเหมือนว่าองค์กรชุมชนและภาคเอกชนต่าง ๆ จะมีบทบาทอย่างกว้างขวาง ต่อระบบการศึกษาและ เครือข่ายการเรียนรู้ในอนาคต การให้องค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และผู้ประกอบการธุรกิจเอกชน มามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ให้ มากขึ้น

สรุปได้ว่า องค์กรท้องถิ่นที่เป็นประชาชน และหน่วยงานภาครัฐและเอกชน มีบทบาท ต่อการจัดการศึกษาระบบโรงเรียน เนื่องจากขอบข่ายของงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนมี ความกว้างขวางมากดังนั้น ทุกคนทุกหน่วยงานจึงต้องให้ความสนับสนุนร่วมมือในการจัดและสนับสนุนงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้ยังประโยชน์ ต่อส่วนร่วม และสังคมได้มากที่สุด

สื่อการเรียนการสอน

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หากนำกลยุทธ์และเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ในการ เรียนการสอน ย่อมจะส่งผลให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ การใช้สื่อจะช่วยให้ผู้เรียนได้ใช้ ระบบการรับรู้ต่าง ๆ เช่น ระบบสายตา ระบบการได้ยินสำหรับการใช้สื่อกับผู้เรียนผู้ใหญ่นั้น ควร มีการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอนและให้สอดคล้องกับบทเรียน ไม่ควรคิดว่าทุกกิจกรรม จะต้องใช้สื่อ(อุ้นตา นพคุณ, 2527)

นอกจากสื่อประเภทวัสดุอุปกรณ์ และสื่อโสตทัศนูปกรณ์ที่ใช้ในกระบวนการเรียนการสอน

แล้ว สื่อประเภทโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ก็มีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการจัดการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนอย่างมากเช่นกัน ดังที่ก๊อ สวีสติฟาณิชย์ (2535) กล่าวถึงการใช้สื่อมวลชน
เพื่อการศึกษาว่า สื่อมวลชนเป็นระบบงานที่เผยแพร่ข่าวสาร ให้การศึกษาและให้ความบันเทิง
ใจแก่ประชาชน วิทยุและโทรทัศน์ ดังนั้นสื่อมวลชนจึงเป็นเครื่องมือของการกระจายข่าวอันทรง
อำนาจ มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนทั่วโลก นอกจากนั้นรายการบันเทิงของสื่อมวลชนยังมีผล
ต่อการพัฒนาจิตใจของมนุษย์ ผลซึ่งเกิดขึ้นอาจเป็นผลในทางลบหรือทางบวกก็ได้

ระบบการศึกษาได้ตระหนักถึงความสำคัญของสื่อมวลชนมานานแล้ว เมื่อมีการพัฒนาเกิด
ขึ้นในสื่อมวลชน ระบบการศึกษาก็พยายามใช้สื่อเหล่านั้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา

สรุปได้ว่า นอกจากสื่อการเรียนการสอนที่ใช้ในการเรียนการสอนเฉพาะกิจกรรม
แล้วสื่อที่มีผลต่อประชาชนจำนวนมากก็คือ สื่อวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ที่มีความสามารถ
ในการเผยแพร่ความรู้ได้อย่างกว้างขวางเช่นกันเพราะจัดว่าเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด

การประเมินผล

การประเมินผลของการศึกษานอกระบบโรงเรียน มักจะประเมินผลในระยะสั้น ๆ
ประกาศนียบัตรหรือวุฒิปัตร์ที่ได้มีความหมายเพียงว่า ได้ผ่านการเรียนหรือการฝึกอบรมในเรื่อง
ใดมาบ้างแล้วเท่านั้น มิได้ถือเป็นเรื่องสำคัญมากนักเพราะมิได้กำหนดให้เห็นว่ามีความรู้ความ
สามารถอยู่ในระดับใดของมาตรฐานการเรียนในระบบภาคปกติ (ยกเว้นการเรียนตามหลักสูตร
การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิ์เท่ากับผู้เรียนตามหลักสูตรของโรงเรียนภาค
ปกติทุกประการ) (อุดม เขยกิจวงศ์, 2534)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาระเบียบวิธีวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์จากผลการวิจัย

1. หุนสุข สนองลักษณ์ : วิเคราะห์แนวคิดทางการศึกษาของพระเทพเวที

(ประยุทธ์ ปยุตโต) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยในการวิเคราะห์เอกสาร ที่เขียนโดย พระเทพเวที
วิธีการวิเคราะห์ใช้การตีความแล้วสรุปวิเคราะห์แนวคิด ทำการตรวจสอบผลการวิเคราะห์โดย
มอบให้พระเทพเวที ตรวจสอบผลการวิเคราะห์

2. จัดรัชช น่วมโพธิ์ : การวิเคราะห์ความคิดเห็น เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา
จากบทความทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนในวารสารการศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยการ
วิเคราะห์เอกสาร ผลการวิจัยพบว่า บทความที่เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีแนวโน้ม
ทางปรัชญาที่พัฒนาการสูงสุด รองลงมาคือลัทธิปรัชญาอัตถิภาวนิยม ส่วนปรัชญาการศึกษาแนวพุทธ
ศาสนาต่ำสุด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย